כיתה ח' | תנ"ך | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | מלכים א פרק א

ממלכתי · כיתה ח'. קריאה ספרותית-היסטורית: מאבק הירושה, מנהיגות וצדק. גרסה נפרדת לחמ"ד, עם רש"י ורד"ק ודגש על אמונה: יחידה 8 בעמוד התנ"ך.

מי ימלוך? המאבק על כס דוד

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את שני המחנות במאבק על הירושה ואת האנשים בכל מחנה
- התלמידים ינתחו את התכנית של נתן ובת שבע ואת תפקיד הנביא בחצר המלך
- התלמידים ידונו בשאלה מה הופך מעבר שלטון ללגיטימי

📖 הסבר למורה

דוד זקן, ובניו מתחרים על המלוכה. אדוניהו, הבן הבוגר, "מתנשא לאמר אני אמלך" (א, ה) ומכין רכב, פרשים וחמישים רצים. המספר מוסיף: "ולא עצבו אביו מימיו" (א, ו): דוד מעולם לא העיר לו. לצד אדוניהו עומדים יואב שר הצבא ואביתר הכהן; נגדו צדוק הכהן, בניהו, נתן הנביא, "והגבורים אשר לדוד" (א, ח). אדוניהו עורך זבח וסעודה ליד עין רוגל ומזמין את אחיו ואת עבדי המלך, אבל לא את נתן, בניהו ושלמה (א, ט-י).

נתן הנביא פועל: הוא שולח את בת שבע אל דוד להזכיר לו שנשבע ששלמה ימלוך, ונכנס אחריה כדי לאשר את דבריה (א, יא-כז). דוד נשבע שוב: "כי שלמה בנך ימלך אחרי" (א, ל), ומצווה למשוח את שלמה בגיחון. "ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה" (א, לט).

כשהשמועה מגיעה, אורחי אדוניהו נפוצים, ואדוניהו אוחז בקרנות המזבח. שלמה קובע: "אם יהיה לבן חיל לא יפל משערתו ארצה ואם רעה תמצא בו ומת" (א, נב). בקריאה היסטורית רואים כאן מאבק בין קואליציות: צבא וכהונה ותיקה מול הנביא, משמר המלך וכהן אחר; ההכרעה באה מהמלך המכהן ומשבועה קודמת שלו.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דק')

1. פתיחה (5 דק'): שואלים: איך מחליפים מנהיג בצורה מסודרת בימינו (בחירות, ירושה, מינוי)? מה קורה כשאין כללים ברורים?
2. קריאה (10 דק'): קוראים את א, ה-י. בונים על הלוח שני טורים: מחנה אדוניהו ומחנה שלמה.
3. עבודה בקבוצות (15 דק'): קוראים את א, יא-לא. כל קבוצה מקבלת דמות (נתן, בת שבע, דוד) ומתארת: מה היא רוצה, מה היא אומרת, ואיזה טיעון היא משתמשת בו.
4. דיון (10 דק'): קוראים את א, לח-נג. מה הכריע את המאבק? איך שלמה מתייחס לאדוניהו?
5. סיכום (5 דק'): כל תלמיד כותב משפט: מה הופך מלך ללגיטימי בסיפור הזה?

❓ שאלות לדיון בשלוש רמות

הבנה

- מה עשה אדוניהו כדי להראות שהוא עומד למלוך?
- מי תמך באדוניהו ומי עמד נגדו?
- היכן נמשח שלמה, ומי משח אותו?

פרשנות

- מה אפשר להסיק מהמשפט "ולא עצבו אביו מימיו" על חינוכו של אדוניהו?
- למה לדעתכם נתן לא הלך לבד אל דוד, אלא שלח קודם את בת שבע?

הערכה ועמדה

- האם מעבר השלטון בפרק היה הוגן? נמקו.
- מה דעתכם על התנאי ששלמה הציב לאדוניהו (א, נב)?

🔍 כתוב / מפרשים

בכל שורה קוראים קודם את הטור הימני: מה כתוב בפסוק, מילה במילה. רק אחר כך עוברים לטור השמאלי: מה אפשר להסיק, ומי מציע את הפירוש. כך התלמידים לומדים להבחין בין הכתוב לבין הפרשנות.

📜 כתוב (מה הפסוק אומר במפורש)	🔍 מפרשים (מה אפשר להסיק, ומי אומר זאת)
(א, ה) „מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר, אֲנִי אֶמְלֹךְ“ אדוניהו מכריז על עצמו כמלך.	*פירוש אפשרי, קריאה ספרותית:* הוא לוקח את השלטון בהכרזה, בלי דבר המלך. הפסוק מציג את הצעד שלו, והקורא שופט אותו.
(א, ו) „וְלֹא-עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו“ דוד מעולם לא העיר לו.	*פירוש אפשרי, קריאה ספרותית:* המספר רומז על הסיבה להתנהגות: בן שגדל בלי גבולות. זו הסקה של הקורא; הפסוק אינו אומר "ולכן".
(א, נב) „אִם יִהְיֶה לְבֶן-חַיִל, לֹא-יִפֹּל מִשַּׂעֲרָתוֹ אָרְצָה“ שלמה מציב תנאי. אלה המילים הראשונות של שלמה בפרק.	*פירוש אפשרי, קריאה ספרותית:* כל הפרק מדברים עליו ובשבילו, והוא שותק. המילים הראשונות שלו הן משפט ותנאי, כבר בקול של מלך.

לתלמידים: הוסיפו שורה משלכם: בחרו פסוק מהשיעור, כתבו בטור אחד מה כתוב בו, ובטור השני מה אתם מסיקים ממנו.

⚖️ טבלת השוואה: אדוניהו ושלמה

טבלת השוואה למורה (מלאה). בכיתה משרטטים אותה ריקה על הלוח, נותנים לקבוצות את שלושת הקריטריונים, והן ממלאות כל תא עם הפניה לפסוק. רק אחרי שכל התאים מלאים בהוכחות עוברים לשאלות.

קריטריון	אדוניהו (והוכחה מהכתוב)	שלמה (והוכחה מהכתוב)

איך מגיע לשלטון	**(א, ה)** „מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר, אֲנִי אֶמְלֹךְ“	**(א, ל; א, לט)** בדבר דוד ובמשיחה בפומבי: **(א, לט)** „וַיֹּאמְרוּ כָּל-הָעָם, יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה“
מי עומד לצידו	**(א, ז)** יואב בן צרויה ואביתר הכהן	**(א, ח)** צדוק הכהן, בניהו בן יהוידע, נתן הנביא, שמעי ורעי והגיבורים אשר לדוד: הפסוק אומר שהם "לא היו עם אדניהו"
איך נוהג בסוף הפרק	**(א, נ)** „וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ“	**(א, נב)** „אִם יִהְיֶה לְבֶן-חַיִל, לֹא-יִפֹּל מִשַּׂעֲרָתוֹ אָרְצָה“

שאלות על הטבלה

1. (א, ה; א, לט) מי מכריז על המלך בכל אחד מהמקרים? מה ההבדל?
2. (א, ז-ח) מה משותף לתומכי אדוניהו, ומה לתומכי שלמה? (רמז: צבא, כהונה, נבואה)
3. (א, נ-נב) אדוניהו ירא, ושלמה מציב תנאי. מי נראה חזק יותר בסוף הפרק, ולמה?

🔎 קריאה צמודה: נתן ובת שבע, מה השתנה בדרך?

נתן מורה לבת שבע מה לומר (א, יג), ומבטיח: **(א, יד)** „וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ, וּמִלֵּאתִי אֶת-דְּבָרָיִךְ“. אבל בת שבע לא חוזרת על דבריו מילה במילה, וגם נתן עצמו אומר משהו אחר. התלמידים משווים שלושה נוסחים של אותו מסר, מסמנים מה השתנה, ומציעים למה.

נושא	נתן מנחה (א, יג)	בת שבע אומרת (א, יז-כא)	נתן אומר (א, כד-כז)
השבועה	**(א, יג)** „הֲלֹא-אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ“ שאלה, בלי להזכיר את ה'.	**(א, יז)** „אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ“ קביעה, ומוסיפה "ביהוה אלהיך".	**(א, כד)** „אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנָיְהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי“ לא מזכיר שבועה. שואל אם דוד עצמו החליט כך.
מלכות אדוניהו	**(א, יג)** „וּמַדּוּעַ, מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ“ שאלה.	**(א, יח)** „וְעַתָּה, הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ; וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, לֹא יָדָעְתָּ“ מוסיפה: המלך לא יודע.	**(א, כה)** „וַיֹּאמְרוּ, יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ“ מוסיף פרט חדש: כבר מכריזים על אדוניהו כמלך.
מי לא הוזמן	(אין)	**(א, יט)** „וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ, לֹא קָרָא“	**(א, כו)** „וְלִי אֲנִי-עַבְדֶּךָ וּלְצָדוֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע, וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ--לֹא קָרָא“ מוסיף את עצמו, את צדוק ואת בניהו.
הפנייה אל דוד	(אין)	**(א, כ)** „עֵינֵי כָל-יִשְׂרָאֵל עָלַיִךְ“ ואחר כך הסכנה: **(א, כא)** „וְהָיִיתִי, אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה--חַטָּאִים“	**(א, כז)** „אִם, מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, נִהְיָה, הַדָּבָר הַזֶּה“ שואל אם המלך עשה זאת בלי להודיע לעבדיו.

שאלות (כל שאלה מתחילה בפסוקים)

1. (א, יג; א, יז) מה הוסיפה בת שבע לנוסח השבועה, ואיך הפכה את השאלה לקביעה? למה, לדעתכם?

2. (א, יח) איזה רעיון מופיע רק בפי בת שבע ("לא ידעת")? מה הוא אומר לדוד על מצבו?
3. (א, כא) בת שבע מסיימת בסכנה לה ולבנה. למה דווקא היא, ולא נתן, אומרת זאת?
4. (א, כד-כז) נתן לא מזכיר את השבועה בכלל. הציעו הסבר.
5. (א, יד) נתן אמר "ומלאתי את דבריך". אחרי ההשוואה: האם הוא חזר על דבריה, או השלים אותם? הוכיחו מהטבלה.

כיווני תשובה למורה (כולם פירושים אפשריים, לא כתובים בפסוקים): השבועה ניתנה לבת שבע, ולכן היא העדה שיכולה להזכיר אותה, ובתוספת שם ה' היא מחזקת אותה. "לא ידעת" מציב את דוד כמי שמאבד שליטה, וזה מניע אותו לפעול. הסכנה (א, כא) היא טענה אישית של אם, שמתאימה לה ולא לנביא. נתן, כאיש החצר, מדגיש דבר אחר: הנאמנים למלך לא הוזמנו, והעם כבר קורא "יחי המלך אדניהו". כך שני הדוברים לא חוזרים זה על זה, אלא כל אחד מוסיף עדות משלו, וביחד הם משלימים את התמונה.

💡 הערות למורה

פרק ב (צוואת דוד והפעולות של שלמה נגד אדוניהו, יואב ושמעי) קשה יותר, ואפשר לסכם אותו בכיתה בקצרה ובזהירות. כדאי להראות על מפה את עין רוגל ואת הגיחון, שניהם סמוך לעיר דוד.

📝 בדף העבודה

מי ימלוך? המאבק על כס דוד: 8 תרגילים, ומחוון מלא בעמוד השני.

➕ יחידה משלימה

על המשפחה של שלמה, מעשיו, ערכיו והאגדה על שלמה והדבורה: יחידה 37: שלמה המלך, משפחה, מעשים וערכים (כולל חוברת עבודה).

מקורות

- מלכים א פרק א (מכון ממרא)

מחוון: מי ימלוך? המאבק על כס דוד

1. "אני אמלך". הכין רכב, פרשים וחמישים איש רצים לפניו.
2. אביו מעולם לא העיר לו ולא שאל "מדוע ככה עשית". אפשר להסיק שגדל בלי גבולות ולכן הרשה לעצמו להכריז על עצמו כמלך.
3. א. יואב בן צרויה.
4. ב. נתן הנביא.
5. ששלמה בנה ימלוך אחריו וישב על כסאו.
6. צדוק הכהן משח את שלמה בקרן השמן מן האוהל, תקעו בשופר, וכל העם אמר "יחי המלך שלמה".
7. אם יתנהג כאדם הגון, לא ייפגע; אם תימצא בו רעה, ימות.
8. תשובה מנומקת, למשל: שבועת דוד ודבריו, התכנית של נתן, תמיכת משמר המלך והמשיחה בפומבי.